expresszionizmus nyelvén kívánták kifejezni lázadó indulataikat. Az erdélyi magyar líra expresszionistáinak Salamon Ernőre gyakorolt hatása nagyrészt még felkutatásra vár. A szabadvers iskoláját hamarosan ő is elhagyta, néhány év múlva József Attila költészete bűvölte meg. Ez jelentette számára a felszabadulást: egyéniségéhez, ízléséhez illő mesterre talált. Pándi Pál előszava meggyőző módon igazolja, hogy József Attila szerepe nem korlátozódik direkt költői hatásokra. Vannak ilyenek is, a döntő körülményt azonban az ízlés közössége, az egyéniség rokonsága jelenti. Salamon gyakran mesterével egy időben talált olyan motívumokra, amelyekben ma már félreérthetetlenül József Attila egyéniségére ismerünk (l. bevezető 16. l.). Hasonlóképp gazdagította műhelyét a népköltészet: a székely nyelv tájszavai, a balladák szerkesztésmódja, a góbés játékosság adják Salamon verseinek erdélyi színeit.

Tehetsége hamar kiemelte őt a munkásköltők átlagából: nem ragadt bele abba a nyomorfestő naturalizmusba, amely szokásos volt akkoriban. Sorsa forradalmi sors lett: sztrájkok, illegális munkák, letartóztatások, internálás töltötték ki életét. Forradalmi indulattal hirdette a munkásság kívánságait, szenvedélyes elkötelezettséggel ítélkezett, de volt mondanivalója az élet örömeiről is: sajátos feladatának érezte a „szegénység átpoetizálását". Költészete határozottan személyes jellegű: a közösség ügyét is indulatos és derűs, haragvó és játékos egyéniségén átszűrve képviselte. Nagy eszmei értéke internacionalizmusa: az Erdélyben élő népek közösségének, együttműködésének határozott szolgálata. E szolgálat kap kifejezést román műfordításaiban. Coşbuc, Arghezi, Cotruş, Isac és mások verseit hivatástudattal és művészettel fordította magyarra.

Egyénisége kései verseiben érett be maradéktalanul: a József Attila felébresztette egyéni ízlés és látás, a népköltészet sugalmazta derű s a személyes sors tragikus élményei ekkor forrtak össze egységes és magasrendű művészetté. Korábbi költői darabossága, csiszolatlansága ekkor vált a helytállás szuggesztív kifejezésévé. Utolsó verseiben — *Búcsú anyámtól, Hála hűséges éneke, A jó vénasszonyok, Dal utódoknak, Büszke dal, Búcsú* — fájdalommal, egyszersmind józanul tekint át sorsán, eszményein: reménykedéssel várja a tárulkozó jövőt, még akkor is, ha saját tragédiáját illetően nincsenek is kétségei. A személyes elveszettség tudata és a költői helytállás vállalása olykor a fogoly Radnóti verseire emlékeztető tragikus erővel tölti fel utolsó írásait.

A versek és műfordítások válogatását jól egészíti ki színpadi költeményének *(Ének a szolgák sorsáról)*, munkaszolgálatos naplójegyzeteinek és hitvallás értékű *Végrendeletének* közlése. Pándi Pál eligazító tanulmánya jó bevezetést nyújt Salamon Ernő életébe, költői világába.

Pomogáts Béla

Benamy Sándor: A XX. században éltem. Bp. 1966. Szépirodalmi K. 493 l.

Tartalma alapján az önéletírások, vallomások, emlékiratok műfajába tartozik, dokumentum-értéke mégis eléggé csekély, mert sokat foglalkozik irodalomtörténeti szempontból kevésbé jelentős emberekkel (Faragó András, Wojticzky Gyula, Balázs Ferenc, Barta László stb.), vagy az érdekesebb alakokról kevesebbet mond, mint amennyit Benamy Sándortól várhatunk. Sok tekintetben Benamy életművének megismerésében jelent segítséget, részben mert a mű jelentős részét régebbi műveinek újraközlései töltik ki (kiegészítve többször korabeli kritikákkal), másrészt korábbi regényeinek (pl. Válságok évei) teljesebb megértését segíti elő. A kolozsvári irodalmi életről olyan képet kapunk, mint egy kedélyes asztaltársaságról, amelyben lényeges dolog alig történik. A megemlített írókról, művészekről — néhány kivétellel — alig ad többet, mint bármely lexikon; akikkel kapcsolatban állt, azokat, vagy elintézi néhány — az irodalomtörténet által elkoptatott — jelző erejéig (Kós, Károly, Dsida Jenő, Molter Károly, Bárd Oszkár), vagy esetleg megelégszik a lakáscím említésével (Thomas Mann, Romain Rolland, Stefan Zweig, Bernard Shaw, Pirandello stb). Igaztalan dolog csak kifogásokat említeni, kitűnő Hatvany, Szabó Dezső, Nyírő József, Markovics Rodion, Gaál Gábor és Barta Lajos portrét rajzol, bár a róluk alkotott képet nem bővíti és egy részük korábbi kötetében is megtalálható (Mielőtt belepi őket a por). De ezek a portrék jól jellemzik nemcsak az írót, a kort is. Külön kell említeni Barta Lajosról történt levélváltását Benedek Marcellel, meleghangú megemlékezését Nagy Karoláról. Ezek valóban a kort „reprezentáló" írások. Sajnos ez a kötet egészéhez, a felidézett nevek számához mérve eléggé kevés. Az élvezetesen megírt könyv legjobb részei az önálló irodalmi alkotásai, ha pletykák, anekdóták helyett ötleteit írja meg, dráma-, novellatémákat dolgoz fel a kaleidoszkópszerű, végül mégis egésszé összeálló műben. Élvezetessé teszi az olvasást a szinte fejezetenkénti hang- és műfajváltás; őszinte, sokszor megindultságig hevített hangon emlékezik meg családjáról, Gaál Gáborról vagy Nagy Karoláról, ám a másik fejezetben egy expresszionista verssel idézi fel akkori benyomásait, vagy kaján torzképpel, egy kis jelenettel már az akkor egyre gyakoribb biztosítási csalások ironikus

rajzánál tart. Kár hogy szexuális tudatának ébredésére, fanyar, nehezen élvezhető humorról tanúskodó vicceire olyan hosszú oldalakat szentel. Az előbbi elhagyása csak nyereség lett volna, míg az utóbbiból a kevesebb is elég. Ezek egyébként is eléggé szervezetlenül kapcsolódnak a kötet sokszínűségében is egész hangulati, tartalmi egységéhez.

Szabó Zoltán

A csehszlovákiai magyar nyelvű szocialista sajtó irodalmi bibliográfiája (1919—1938). Összeállította és a bevezetőt írta: Botka Ferenc. Bp. 1966. MTA Irodalomtörténeti Intézete—Akadémiai K. 376 l. (Irodalomtörténeti Bibliográfiák, 2.)

Botka Ferenc bibliográfiája a csehszlovákiai és magyarországi magyar szocialista irodalomnak egy jelentős, eddig még irodalomtörténetileg fel nem dolgozott forrásanyagát tárja fel. Huszonöt lap és négy időszaki kiadvány — Emléklapok, Munkás- és Munkás-Paraszt-naptárak — irodalmi anyagát gyűjtötte össze. A viszonylag nagy szám kicsit megtévesztő, mert a két munkáspárt politikai sajtóorgánumán, a kommunista Kassai Munkás ill. Munkás (1922—1937) és a szociáldemokrata Csehszlovákiai Népszava (1926—1938) c. napilapokon kívül többségük igen rövid életű volt, egy-három évnél hosszabb időt nem ért meg, s olyan is akad a feldolgozott címek között, amelynek csak egy vagy néhány száma látott napvilágot. Az elsődlegesen politikai jellegű sajtóorgánumok közt két irodalomtörténetileg is jelentős „kultúrpolitikai szemle", a Barta Lajos által szerkesztett Új Szó (1929, 1932—33) és a Fábry Zoltán szerkesztésében megjelenő Az Út (1931—1936) anyagát tartalmazza a bibliográfia.

1919 és 1938 között a csehszlovákiai munkásmozgalmi sajtónak több esetben igen pozitív szerepe volt az egyetemes magyar szocialista irodalom kibontakoztatásában. Voltak időszakok, amikor az egyetlen nagyobb fórumlehetőséget jelentette a világ különböző helyein élő magyar kommunista írók számára. Így a húszas évek legelején, amikor a nyugati országokban még nem alakultak ki a magyar emigráns központok; majd a a húszas évek végén, amikor a kapitalista államok nyomására a magyar emigránsok nyugati centrumai feloszlottak, s a Szovjetunióban még nem tudták létrehozni sajtóorgánumaikat. Ezekből az időkből számos eddig még kötetben meg nem jelent és az irodalomtörténet által nem értékelt irodalmi művet sorol fel Botka Ferenc bibliográfiája. A magyarországi emigráns írók közül a legtöbb művel Gábor Andor, Hidas Antal, Illés Béla, Komját Aladár, Mácza János neve szerepel, Gábor Andor egymaga például közel száz verssel, több száz elbeszéléssel ill. tárcával.

A harmincas évek közepén (1936—38.) vált harmadszor az egyetemes magyar progresszív magyar irodalom kontinuitásának jelentős hordozójává a csehszlovákiai magyar sajtó. A Kommunista Internacionálé VII. kongresszusa után a moszkvai Új Hang megjelenéséig a Moravská—Ostrava-i Magyar Nap volt a magyar antifasiszta egységfrontpolitikának az irodalom terén is legintenzívebb propagátora. A baloldali csehszlovákiai magyar irodalom megjelenési lehetőségének és hatókörének kiszélesítése és az emigrációs magyar írók további szerepeltetése mellett, közléspolitikájában arra törekedett, hogy a magyarországi és a romániai baloldali irodalom egységének kialakulását elősegítse. A szerzők névsora ebben az időben jelentősen kiszélesedett. A kommunista emigráció — Madzsar József, Kassai Géza, Komját Aladár, Révai József, Tamás Aladár stb. — mellett gyakran szerepelnek Romániából Méliusz József, Balogh Edgár művei. Magyarországról a kommunista írók — József Attila, Bálint György — mellett igen sűrűn közlik a népi írók — Illyés Gyula, Veres Péter, Szabó Zoltán, Kovács Imre, Erdélyi József — és a polgári radikálisok — Ignotus Pál, Fejtő Ferenc, Remenyik Zsigmond stb. — műveit.

A csehszlovákiai szocialista magyar írók életművét szinte teljes egészében dokumentálják a kötet adatai. A húszas évek elején szerény kezdetekkel induló baloldali csehszlovákiai magyar irodalom a harmincas évekre önálló életű, sokszínű irodalommá fejlődik. Fábry Zoltán esszéi, nemes veretű publicisztikája s Forbáth Imre modern költészete mellett, lírában, prózában publicisztikában fiatalabb szerzők egész sora — Berkó Sándor, Morvay Gyula, Sellyei József, Ilku Pál, Vass László stb. — jelentkezik a baloldalon.

A bibliográfia a gyűjtőkört az irodalmi és irodalomtörténeti műveken túl kiterjesztette a publicisztikára és a politikai cikkekre is, ha a szerzők írók voltak. Gábor Andor, Fábry Zoltán, Lukács György, Révai József, Háber Zoltán, Ilku Pál, Méliusz József, Balogh Edgár írásainak fontosságát szem előtt tartva, ezzel messzemenően egyetérthetünk. A publicisztika túlsúlyát nem is ilyen esetekben, inkább a sokadrendű publicisták szerepeltetésében lehetne esetleg kifogásolni. Többet nyújtana a bibliográfia, ha ezek művei helyett a jelentősebb elvi, elméleti politikai cikkeket akkor is fölgyűjtötte volna, ha a szerzők nem írók, de jelentős politikusok vagy tudósok. Talán nem jelentett volna túl nagy címtöbbletet, ha az Új Szó és Az Út cikkeit — elhagyva